

Лебедюк Анна Юріївна

здобувач ступеня вищої освіти бакалавр 102 н.г. «Право» ННПП НАВС

Науковий керівник:

Щербатюк Володимир Михайлович,

професор кафедри теорії, історії та філософії права ННПП НАВС, доктор історичних наук, професор

ВІЛЬНЕ КОЗАЦТВО – ПРАВООХОРОННЕ ДОБРОВІЛЬНЕ ВІЙСЬКОВО-МІЛІЦЕЙСЬКЕ ФОРМУВАННЯ В УКРАЇНІ В НАЦІОНАЛЬНУ РЕВОЛЮЦІЮ 1917–1921 РОКІВ: ДОСВІД БОРОТЬБИ У ВІЙСЬКОВИЙ ЧАС

Вільне козацтво є невід’ємною складовою історії Української національної революції 1917–1921 рр. та становлення правоохоронних органів України. Зародившись у березні 1917 р. у Звенигородському повіті на Київщині, Вільне козацтво виступило своєрідною національною військово-міліційною організацією в основу якої були покладені функції з охорони громадського порядку. Водночас, із наростанням революції організація втягувалася в соціальну боротьбу, а згодом – у відстоювання національної державності, протидіючи зовнішній агресії ворога. Досвід цієї боротьби є вагомим в сучасних умовах російсько-української війни та воєнного стану в Україні. Цим і обумовлена актуальність дослідження теми.

Послаблення державної влади, стихійність боротьби українського селянства за землю, гостра проблема з охорони громадського порядку у зв’язку із постійною військовою небезпекою, дали поштовх зародженню в Україні вільнокозачого руху [1, с. 46]. Селянство прагнуло насамперед мати захист від наростаючого кримінального насилля, боротьби проти анархії і безладдя.

Науковці зазначають, що створення перших вільнокозачих товариств ініціював авторитетний заможний селянин із с. Гусакове Звенигородського повіту Київської губернії 40-річний Никодим Смоктій та його однодумці. Справу підтримав щойно створений місцевий Гусаківський курінь Вільного козацтва [2, с. 65]. В сучасній вітчизняній та зарубіжній історіографії досить широко висвітлені окремі аспекти теми, однак в цілому вона потребує подальшого наукового освоєння.

Протягом весни – початку осені 1917 р. вільнокозачих рух набув широкої популярності серед селянства і поширився по всій Україні. Окрім зазначених вище причин виникнення організації при її становленні давалася взнаки історична пам’ять широких верств населення, зокрема селянства, яка увібрала в себе традиції українського козацтва, ідеалізацію демократичності козацького устрою. Особливо це набувало актуальності в умовах Української революції і відновлювалось в діяльності Вільного козацтва. Формувався досвід боротьби за українську державність. Цей досвід став вагомим фактором впродовж всього ХХ ст., а нині – в сучасній російсько-українській війні.

У першій половині квітня 1917 р. відбувся Звенигородський повітовий з’їзд Вільного козацтва, де були прийняті його організаційні принципи та

зазначалось, що товариство створюється для охорони порядку, протидії більшовизму і проросійських організацій. Засади діяльності формування затверджено на Всеукраїнському з'їзді Вільного козацтва 3 жовтня 1917 р. в Чигирині.

Цінним історико-правовим джерелом для дослідження організації є «Статут Вільного козацтва», затверджений у травні 1917 року. Він містить ключові положення та засади, за якими діяли вільні козаки [3].

Оснoву організації становила сотня із жителів одного села. У середньому ж сотня складалась із 200 козаків. Кінні сотні розподілялися на дві півсотні. Сотні однієї волості становили курінь. Курені утворювали полк, а полки – округи, що об'єднувались у кіш. Старшину сотні становили сотник, писар, скарбник, хорунжий (у тому випадку, якщо в сотні налічувалось 120 осіб) та бібліотекар. Курінна старшина обиралася сотнями волості й складалась з отамана, писаря, скарбничого, хорунжого та заступника отамана. Починаючи з сотні кожен підрозділ мав свій прапор [4, с. 192].

Вільне козацтво боролось з дезертирством при демобілізації військ в ході Першої світової війни, вживало всіх заходів, щоб не був порушений порядок та спокій населення, охороняло громадян, оберігало їх майно від пограбування [5, с. 351]. Можемо стверджувати, що у критичні моменти безвладдя організація стала опорою для місцевих громад.

Відзначимо, що українські політичні лідери, враховуючи зростаючий в Україні авторитет Вільного козацтва остерігалися того, що вільнокозачий рух набуде суто військового характеру. Вони вбачали загрозу у самовільних діях козацтва, яке вважаючи себе представником інтересів народу, без погодження з центральною владою почало наводити порядок у повітах за власним розсудом. Вважаємо за помилку та негативний досвід української влади, яка через побоювання, що Вільне козацтво перетвориться на неконтрольовану політичну та збройну силу, не підтримала його подальший розвиток. Ми переконані, що Вільне козацтво, джерелом поповнення якого було у першу чергу селянство, за умови надійної підтримки з боку УНР та Української Держави, вирішення земельного питання могло стати опорою у боротьбі за національну державність.

Водночас негативним фактором у розвитку вільнокозачого руху стало й розпочате австро-німецькими військами за підтримки керівництва української держави загальне роззброєння цивільного населення та відмова влади від добровольчих формувань. Невдалою стала спроба Генерального секретаріату УНР створити на початку 1918 р. реєстрове Вільне козацтво в умовах війни УНР з радянською Росією [6, с. 178, 179]. Вже 23 березня того ж року ухвалено рішення припинити розпочаті організаційні заходи, а 5 квітня військове міністерство УНР видало наказ про загальне скасування воєнізованих козацьких загонів [2, с. 203]. Розчарування козаків викликала й недостатня підтримка гетьманом П. Скоропадським, після приходу його до влади 29 квітня 1918 р. Тому частка вільних козаків в антигетьманському повстанні осені 1918 р. була значною.

Незважаючи на обставини, що склались, діяльність Вільного козацтва не припинилася. Роздрібнені загони Вільного козацтва вели партизанську війну з німецькими та австрійськими військами і склали основу Звенигородського

збройного повстання проти присутності в Україні означених військ [7, с. 96]. Згодом вільнокозацькі загони взяли участь у відсічі агресії з боку російських більшовицьких військ, які вторглися 1918 р. в українські землі. В окремих регіонах загони Вільного козацтва не допустили присутності військ агресора. Зокрема в ніч з 21 на 22 лютого 1918 р. на станції Бобринська були розбиті частини 8-ї російської армії, що її очолював М. Муравйов. Так, оголосивши військовий стан у Звенигородському повіті, до відновлення влади УНР державний лад і правопорядок за підтримки козацтва забезпечував Тимчасовий революційний комітет з охорони порядку на Звенигородщині [7, с. 30, 56, 274].

Наукові розвідки та документи свідчать й про діяльність колишніх представників Вільного козацтва 1920–1921 рр., зокрема в підготовці Всеукраїнського антибільшовицького збройного повстання, яке зазнало поразки з ряду об'єктивних причин [8, с. 172–174].

Таким чином, Вільне козацтво є яскравим прикладом організованої самооборони українського народу, в обставинах, коли влада в Україні була нестабільною, державних сил правопорядку майже не існувало, ширився військовий стан в умовах розгортання агресії з боку російських більшовиків. Це все зумовило до об'єднання широких верств українського населення у військові формування Вільного козацтва, що свідчить про традицію єднання українського народу в умовах небезпеки. Так само, як і більше ста років тому, сьогодні ми спостерігаємо, як українці продовжуючи свої давні потуги у боротьбі за свободу і державність, консолідуються для збереження територіальної цілісності України і зі зброєю в руках відстоюють українську державність.

Список джерел і літератури:

1. Щербатюк В.М. Становлення Вільного козацтва в контексті зростання національної свідомості українських селян (літо 1917–весна 1918 рр.): сучасна історіографія проблеми. Вісник Черкаського університету. 2010. № 182. С. 46–54.
2. Лободаєв В.М. Революційна стихія. Вільнокозацький рух в Україні 1917–1918 рр.: Наукове видання. Київ: Темпора, 2010. 672 с.
3. Статут «Вільного козацтва на Україні. Вісник Генерального Секретаріату Української Народної Республіки. 1917. № 4. 9 грудня.
4. Шевченків край: історико-етнографічне дослідження / В. Щербатюк (кер. авт. кол.), О. Березовський, С. Верговський, та ін. Київ: Наук. думка, 2009. 546 с.
5. Щербатюк В.М. Історія регіонів України: Лисянщина / В.М. Щербатюк. Київ: Логос, 2002. 428 с.
6. Авхутська С.О. Участь реєстрового Вільного козацтва у війні проти більшовицької Росії (грудень 1917 – січень 1918 рр.). Гуржіївські історичні читання: збірник наукових праць. Черкаси: Вид. Чабаненко Ю.А., 2015. Вип. 10. С. 177–179.
7. Край козацький. Довідник з історії Лисянщини / В. Щербатюк (кер. авт. кол.), О. Беззубець, К. Безрідна, О. Березовський та ін. Київ: Наук. думка, 2004. 408 с.

8. Щербатюк В.М. Організаційно-оперативні заходи Державного Центру УНР з підготовки Всеукраїнського повстання 1921 р.: сучасна вітчизняна історіографія. Юрид. часопис Нац. акад. внутр. справ. 2016. № 1 (11). С. 162–176.

Легенчук Діана Юріївна

здобувач ступеня вищої освіти бакалавр 403 н.г. «Право» ННПП НАВС

Науковий керівник:

Старицька Ольга Олексіївна,

кандидат юридичних наук, доцент, т.в.о. завідувача науково-дослідної лабораторії з проблем державотворення та правозастосування ННПП НАВС

ДО ПИТАННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В ПРАВООХОРОННІЙ СФЕРІ НА ПРИКЛАДІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Одним із вагомих питань розвитку сучасного суспільства є проблематика гендерної рівності. Особливо актуальним в нашій державі це питання постало після набрання курсу на європейські цінності та адаптацією вітчизняного законодавства до нових міжнародних стандартів. Зокрема, це простежується у ч. 3 ст. 24 Конституції України, де зазначено, що рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям [1]. Враховуючи зазначені тенденції в 2005р. було прийнято Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», а також низку підзаконних нормативно-правових актів, у тому числі і відомчого характеру.

Яскравим прикладом реалізації гендерно-орієнтованих стратегій є їх втілення у лавах національної поліції України, зокрема і через наявний механізм їх забезпечення. Як влучно зазначає Н.В. Галіцина «...ознаками механізму забезпечення гендерної рівності в органах Національної поліції України є: 1) правова регламентованість; 2) системність, логічність і функціональний зміст; 3) динамізм і стабільність; 4) цілеспрямованість; 5) гарантованість; 6) процедурний характер забезпечення; 7) постійний характер й ефективність» [2, с.113].

Однак, як і у бідь-якій іншій сфері, не дивлячись на проголошені тези та наявне законодавство, питання щодо проявів гендерної рівності у сфері правоохоронної діяльності все ще залишаються актуальними. Відтак, наскрізними моментами, що найчастіше вказуються як дискримінаційні, є: